

Абдулла Алиш

Сертотмас үрдәк

Борын заманда башы бүрекле, аягы төклем бер үрдәк булган. Ул үзе, сайрый белмәсә дә, күргән бер кошына, хайванына, ерткычына озак-озак итеп яңа хәбәрләр сөйләргә яратып икән. Тегеләр аның сүзләрен тыңлый-тыңлый арып бетәләр, я бөтенләй тыңламый ташлап китәләр икән. «Иштеттеңме бер яңа хәбәр? Сиңа гына сер итеп сөйлим», – дип башлап китә торган булган ул сүзен.

Көннәрдән бер көнне йорт хужасы үзенең этен иярткән, корыч балтасын биленә кыстырган да урманга киткән. Йортындагы һәрбер кош-кортына: «Өйдә юклыгымны берәүгә дә белдермәс булыгыз!» – дигән.

«Нигә белдермәскә күшты икән?» – дип, үрдәк йөдәп чыккан, ләкин ни өчен икәнен һич төшенә алмаган.

Кош-корлар хужаларыннан башка бер кич кунгандар, берни булмаган. «Икенче көнне дә кайтмас бу», – дип, алар хужаны чакырып кайтырга берәрсен жибәрергә булганнар. «Син очасың да, син йөзәсөн дә, син йөгерәсөн дә, син бар!» – дигәннәр алар үрдәккә. «Ләкин берүк нишләп йөрүене берәүгә дә белгертәсе булма!» – дигәннәр. Үрдәк күнгән: «Ярап, сезнен хакыгыз өчен генә барсам барымын инде», – дигән.

Иртә торгач та үрдәк, уйлап-нитет тормаган, тамагын түйдүрган да юлга чыккан. Башта ул канатларын кагып очкан, оча-оча бер елгага барып төшкән. Ишкәкләре-тәпиләре үзендә булганга аптырамаган, йөзеп тә киткән. Елга буйлап озак йөзгәч, корыга чыгып, тәпи-тәпи дә йөгергән...

Бара-бара күе бер урманга барып житкән. Төрле тәмле жиләкләр, симез бөжәкләр ашый-ашый, урманга кереп тә киткән.

Үрдәк күбәләк күыш йөргәндә, аның каршысына бер керпе килеп чыккан һәм аңа сүз дә кушкан:

– Кая барасың болай? – дигән.

Үрдәккә инде шул гына кирәк тә икән. Юл буе берәү дә очрамаганга, берәү белән дә жәслеп сөйләштергә туры килмәгәнгә, аның бик эче пошкан булган, иптәшләренең әйткәннәрен дә оныткан, сүз артыннан сүзне тезәргә тотынган:

– Урманда утын кисүче хужабызын эзлим. Житмәсә, этебез дә аңа ияреп киткән иде. Хәзер йорт-жирне саклаучы берәү дә юк. Аларны чакырып кайтырга иптәшләрем миңе жибәрделәр, – дигән.

– Синен өен еракмы соң? – дигән керпе. – Анда симез тычканнар, усал еланнар юкмы? – дип сораган. Аның үз хәле хәл, бик нык ашыйсы килә икән.

– Менә шуши суkmak безнең өйгә туп-туры алып бара, бер кешегә дә әйтмә, кара! – дигән үрдәк. Өйләрендә еланнарның бөтенләй юклыгын, тычканнарга көн бирмәүче мәченен шуклыгын да сөйләп биргән.

– Мин инде андый усалларның берсе дә түгел, синең серләренне белсәм дә, каян килүенне күрсәм дә, сиңа заарлы эш эшләмәм. Шулай да син саграк бул. Очраган берәүгә серләренне сөйләмә. Серен әчендә торса, йортың тыныч булыр, жимерелмәслек нык булыр, – дигән. Керпенең бу акыллы киңәшнә үрдәк һич колак салмаган, ашыга-ашыга урман әченәрәк атлаган.

Бара-бара үрдәккә озын колаклы бер куян очраган, һәм ул да аңардан сораган:

– Эй, бүрекле үрдәк, көзге төсле матур, кыр төсле зур күл булганда, ни эшләп урманда буталып йөрисең?

– Хужабыз белән этебез урманга утын кисәргә киткәннәр иде, өебез ялгыз калды, – дигән үрдәк, керпегә сөйләгәнне моңа да сөйләп биргән. – Куян әченән генә: «Алай булгач, хужаның

алмагачларын кимерергэ барырга бик жайлыштын вакыт икән», – дигэн. Үрдәктән өйләренең кайдалыгын сорашкан, теге юләр моңа да серен ачкан.

– Хүҗәндиң күргәнен юк, – дигэн дә күян куаклык эченә кереп югалган.

Үрдәк тагын алга киткән. Бара-бара бер алланлыкка барып житкән. Анда бер зур соры аю мышның-мышның йоклап ята икән. Үрдәк аны да уяткан. Керпе белән күянга сөйләгән сүзне аңа да сөйләп биргән. Сүз ахырында аюдан сораган:

– Эт иярткән, кулына балта тоткан кешене күрмәденме?

Аю:

– Күрмәдем, – дип жавап биргән. Үрдәкнең кайғысын уртаклашканда булып кыланган. – Урман эченәрәк керсән, һичшиксең табарсың, – дип, юл өйрәтеп жибәргән. Ә үзе эченән генә: «Хүҗәндиң умартасын ватып, бал ашап кайтырга бик жайлыштын вакыт икән», – дип, ашыга-ашыга китең тә барган.

Үрдәк һаман хүҗәндиң эзләвен дәвам иттергән. Аның саен урманның эченәрәк керә барган. Бара торгач, аның каршына бүре килеп чыккан һәм аңа сүз күшкан:

– Эй, бүрекле баш, шушындый қуе урманда япа-ялғызың гына курыкмыйча батырланып ничек йөрисең? – дигэн. Теге дә үзенең ник йөрүен сөйләп биргән. Хүҗәндиң өйдә юклыгын, этнен дә аның белән бергә ияреп китүен бүрегә дә эйткән. Усал бүре тешләрен шыгырдаткан, үз-үзен: «Боларның сарыкларын барып ашап кайтырга бик жайлыштын чак икән», – дигэн, ә үрдәккә: «Андый кешене күргәнен юк!» – дигэн дә үзе куаклар арасына кереп югалган.

Үрдәк һаман туктамаган. Хүҗәсүн эзләүне һаман дәвам иткән. Күргән бер коштан, төрле ерткычтан, хәтта нәни бөжәкләрдән дә бу турыда сорашып бара икән.

Бара-бара аның каршысына көлтәдәй койрыклы бер төлке килеп чыккан. Теге дә ахмак бит, моңа да сүз күшкан:

– Багалмакай, матур апакай, минем хүҗамны күрмәденме? – дигэн. – Янында эта, кулында балтасы бар иде, – дип өстәгән. Хүҗәсүз һәм этсез өйдәгә хайваннарның тынычсызлануларын, алардан башка куркуларын да сөйләп биргән.

– Чибәрләрнең чибәре, гәүһәрләрнең гәүһәре, күрдем мин аны! – дигэн төлке. – Янында кәкре койрыклы эта дә, билендә корыч балтасы да бар иде, – дип өстәгән. Үрдәкне үзе белән ияртеп киткән. Алар бик озак барганның һәм куак белән капланган елга буена килеп туктаганнар. Шунда төлкенең оясы буенда балалары уйнап йөриләр икән.

Алар:

– Эни, безгә азық алыш кайттыңмы? – дип, аның тирә-юнен сырыйп алганның, ә ул, авызын ерган килеш, үрдәккә күрсәткән...

– Менә, бәбкәләрем, сезгә тәмле үрдәк ите, – дигэн һәм шул минут, үрдәкнең булып, балаларына бүләп тә биргән. «Үрдәк ите бигрәк тәмле була икән!» – дип, алар, авызыларын ялый-ялый, аны ашап та ташлаганнар, ләкин туймаганнар, аналарыннан тагын да сораганнар.

– Хәзер, бәбкәләрем, авылга барам, беръюлы берничә үрдәк алыш кайтам, – дигэн төлке. Балаларын калдырып, авылга киткән.

Бер Сертотмас үрдәк аркасында бу хүҗалык тәмам туздырылган булып иде, ләкин хүҗә аяу кеше булган, дошманнарына каршы һәр жирдә киртә күйган. Күян рәшәткә арасыннан үтә алмаган, кире борылган. Аю бәрәңгә базына төшкән. Бүрегә дә сарыклар эләкмәгән, хүҗалык абзарына ул бөтенләй керә алмаган. Төлке хәйләкәр булса да, сиза алмый калган, үрдәк ите ашыйм дигәндә генә, капкынга эләккән, ә хүҗә кайткач инде, аның кирәген биргән... «Тагын берничәне токтакч, толыш тектерермен», – дигэн һәм тиресен киптерергә амбарга элгән.

Хайваннар эшнең нидәлеген хүҗага сөйләп биргәннәр, Сертотмасны шундай зур эшкә күшуларына алар да бик нык үкенгәннәр.